

T

SOCIAAL COMPETENT DOOR DE SPORTDOCENT?!

In 2007 is onderzoek gedaan naar effecten van een schoolsportprogramma op de sociale competentie van kinderen. Kinderen met extra schoolsport vinden dat zij beter kunnen meekomen in sport, gymnastiek en buitenspelletjes en doen het beter wat betreft sociaal gedrag. Vooral jongens lijken gemakkelijker in de omgang en kunnen beter met tegenslagen omgaan. Door: Jarno Hilhorst

In opdracht van het Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB) en in samenwerking met Sportbedrijf Tilburg heeft Jarno Hilhorst (Kennispraktijk Steenberg) in 2007 onderzoek gedaan naar effecten van een schoolsportprogramma op de sociale competentie van kinderen. Met dit onderzoek rondde hij de Master Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken op de Universiteit Utrecht af. Dit artikel geeft informatie over de relatie tussen sport en sociale competentie en beschrijft enkele opvallende resultaten van een onderzoek. Het artikel eindigt met enkele aanbevelingen aan sportdocenten die extra aandacht willen besteden aan de ontwikkeling van sociale competentie bij kinderen.

SOCIALE COMPETENTIE EN SPORT

Sport wordt vaak ingezet om maatschappelijke doelen te verwezenlijken. Zo organiseren veel (brede) basisscholen naschoolse sport- en bewegingsactiviteiten. Het vergroten van sociale competentie bij de kinderen is een van de belangrijkste doelstellingen van de naschoolse activiteiten. Scholen doen dit mede omdat ze erkennen dat steeds meer jongeren te weinig sociale competentie ontwikkelen om 'goed' te functioneren in de samenleving. Vooral jongeren uit kwetsbare gezinnen kunnen zich thuis (in het gezin) en in de buurt onvoldoende ontwikkelen.

Vooral buitenlandse onderzoeken geven aan dat sport kan bijdragen aan de ontwikkeling van sociale competentie bij kinderen. Niet bekend is wat dit betekent voor (naschoolse) schoolsport in Nederland.

Ook is nog niet precies duidelijk welke factoren ervoor zorgen dat schoolsport effect kan hebben op de ontwikkeling van sociale competentie. Wat in elk geval belangrijk is lijkt de invloed van:

- de sportdocent (o.a. zelf doelen laten stellen, positieve passende feedback geven)
- beleving van eigen competentie van kinderen (o.a. voldoende succeservaringen, zelfwaardering, motivatie)
- naschoolse context (o.a. informeel, sociale ervaring, vrijwillig, motivatie en concentratie).

In het onderzoek is speciale aandacht voor deze elementen.

WAT IS SOCIALE COMPETENTIE?

Er zijn allerlei definities van sociale competentie. Hier wordt een korte typering gegeven. Bij sociale competentie gaat het om sociale kennis, sociale vaardigheden en een sociale houding. Sociale kennis is kennis over relaties tussen mensen en over leren in te schatten hoe anderen denken en zich voelen. Met sociale vaardigheden wordt het vermogen van kinderen bedoeld om boodschappen te geven en te ontvangen van anderen. Ten slotte gaat het om een sociale houding, waarbij opvattingen en overtuigingen ten opzichte van jezelf en anderen centraal staan. Kortom, het gaat bij sociale competentie om allerlei sociale aspecten als zelfvertrouwen, motivatie, sociale vaardigheden, uitbundigheid, onbezorgdheid, doorzettingsvermogen en sociaal gedrag.

SCHOOLSPOORT IN TILBURG

In de periode december 2006 tot mei 2007 is nagegaan of een schoolsportprogramma bijdraagt aan sociale competentie. Er deden 77 kinderen van 10/11 jaar uit vier groepen van twee basisscholen uit Tilburg mee aan het onderzoek. De scholen staan in een wijk waarin extra aandacht is voor de sociaal-maatschappelijke situatie van de bewoners. De helft van de kinderen volgde het schoolsportprogramma en de andere helft niet. In de praktijk is er wekelijks een extra gymles en een naschoolse sport- en bewegingsactiviteit georganiseerd voor de kinderen die het schoolsportprogramma volgden. Boven-

dien zijn er structureel sportactiviteiten toegepast rondom sociaal-emotioneel functioneren. De uitvoering lag in handen van een sportdocente van Sportbedrijf Tilburg.

HET BEPALEN VAN EFFECTEN

Om effecten te bepalen zijn op twee momenten vragenlijsten afgenomen bij alle kinderen en hun groepsleerkrachten. Bij de kinderen zijn naast vragen over sociale competentie ook vragen gesteld over de beleving van hun sportieve vaardigheden en fysieke verschijning. De vragen zijn voor uitvoering van het schoolsportprogramma gesteld en achteraf nog een keer. Ten slotte zijn nog evaluatiegesprekken gevoerd met de betrokken docenten om na te gaan of het schoolsportprogramma is uitgevoerd zoals bedoeld was.

DE UITKOMSTEN

Er zijn geen verschillen tussen de twee metingen volgens de vragenlijsten van de vier groepsleerkrachten. Volgens de leerkrachten is er geen waarneembaar effect van de schoolsport op sociale competentie bij de kinderen. Aandachtspunt is dat oordelen die leerkrachten geven over sociale ontwikkeling in het algemeen minder verschillen laten zien. Ook schatten leerkrachten sociaal competent gedrag anders in dan kinderen dat zelf doen. De sportdocent geeft in tegenstelling tot de groepsleerkrachten overigens wel aan dat zij zowel op motorisch als sociaal gebied vooruitgang ziet bij de kinderen. Wat de leerkrachten ook opvallend vinden is dat kinderen zich tijdens de sportmomenten wezenlijk anders gedragen dan tijdens de reguliere schoollessen. Tijdens de sportmomenten lijken de kinderen meer relaxed, meer uitgelaten en baldadiger.

Bij de naschoolse activiteiten komt dit nog meer tot uiting dan tijdens de gymlessen.

Uit zelfbeoordelingen van de 77 kinderen blijken enkele positieve effecten voor de kinderen die deelnamen aan het schoolsportprogramma. In de eerste plaats is er een effect op sportieve vaardigheden. De kinderen die meedoen aan het schoolsportprogramma vinden dat zij relatief beter kunnen meekomen in sport, gymnastiek en buitenspelletjes. Daarnaast is er een groot effect op sociale competentie. Concreet betekent het dat de kinderen zich meer ontspannen, zelfverzekerd, opgewekt en onbezorgd voelen. Vooral de jongens zijn gemakkelijker in de omgang, kunnen beter met tegenslagen omgaan en zijn evenwichtig en stabiel. Dit sluit aan op eerder onderzoek, dat aangeeft dat met name het zelfvertrouwen van jongens baat heeft bij actieve sportbeoefening.

De sportdocent is zeer positief beoordeeld door de groepsleerkrachten, die sinds haar recente aanstelling niet meer de eindverantwoordelijkheid van de gymlessen hebben. De kinderen gaven ook aan wat ze van de sportdocente vinden. Zij geven haar gemiddeld een 9,1. De zeer positieve argumentaties liggen enerzijds op het persoonlijke kwaliteiten ('aardig', 'eerlijk' en 'lief') en anderzijds op professionele vaardigheden ('ze legt alles goed uit').

In het onderzoek is ook gekeken naar lidmaatschap van de kinderen bij een sportvereniging. Enigszins opvallend is dat kinderen die lid zijn van een sportvereniging zichzelf negatiever beoordeelden op 'recalcitrantie' (zich afzetten tegen anderen). Ook was er na het schoolsportprogramma een kleine toename van het aantal kinderen dat lid is van een sportvereniging (van 73% naar 78%).

Samenwerken

Uitleg groep

Ten slotte noemen we hier een opmerkelijke vraag met betrekking tot sociale competentie, waarop de kinderen zelf antwoord gaven. Het gaat hier om de gevoelige en zeer persoonlijke stelling: 'Vaak denk ik: was ik maar niet geboren'. De kinderen konden kiezen uit drie antwoordmogelijkheden: 'ja ; ? ; nee'. Bij afname van de vragenlijst gaf slechts 49% het antwoord 'nee' op deze vraag. Aandacht voor aspecten van sociale competentie die te maken hebben met zelfbeeld, zelfwaardering en hoe deze kinderen in de samenleving staan lijken dus in elk geval van belang.

RICHTING DE TOEKOMST

De meerwaarde van dit onderzoek ligt niet alleen in de getoonde effecten, maar ook in het benoemen van de context waarin die effecten zijn ontstaan. Zo zijn effecten vastgesteld bij kinderen van 10/11 jaar oud uit een Tilburgse aandachts-wijk na deelname aan een schoolsportprogramma. Het schoolsportprogramma bestaat wekelijks uit een extra gymles en een naschoolse sport- en bewegingsactiviteit. Binnen die extra sportmomenten is ook extra aandacht voor sociale competentie. De wijze waarop de sportdocent dit uitvoert is van invloed op de resultaten. Vervolgonderzoek kan nog preciezer duidelijk maken wat de invloed van verschillende elementen is. Met de resultaten worden ook concrete aanbevelingen gedaan aan enerzijds sportdocenten die sociale competentie willen bevorderen en anderzijds aan hun landelijke ondersteuners.

AANBEVELINGEN VOOR SPORTDOCENTEN

- Sportdocenten/vakleerkrachten LO die sociale competentie

willen bevorderen in naschoolse activiteiten kunnen in elk geval gebruik maken van de drie centrale elementen uit het onderzoek:

- de sportdocent (o.a. zelf doelen laten stellen, positieve passende feedback geven)
- beleving van eigen competentie van kinderen (o.a. voldoende succeservaringen, zelfwaardering, motivatie)
- naschoolse context (o.a. informeel, sociale ervaring, vrijwillig, motivatie en concentratie).
- Stem sport- en bewegingsactiviteiten af op kenmerken uit eerdere experimenten met 'de verlengde schooldag'. Kenmerken die belangrijk zijn voor sociale competentie en sociale binding (Van Oenen & Hajer, 2001):
 - Inhoud:
 - zelfgekozen
 - levensecht
 - functioneel
 - Rollen:
 - actief
 - divers
 - verantwoordelijk
 - reflectie
 - samenwerken
 - succeservaringen.
- Ten slotte zijn sportdocenten er ook verantwoordelijk voor dat de inspanningen resultaten opleveren. Van belang is het dus ook om te proberen om gerichte doelstellingen over sociale competentie te formuleren bij het opzetten van (naschoolse) sport- en bewegingsprogramma's. Uit het onderzoek blijkt bijvoorbeeld een effect van schoolsport op over-

gevoeligheid en onzekerheid bij kinderen. Een doelstelling kan bijvoorbeeld zijn:

‘aan het eind van het schooljaar moeten alle leerlingen minder onzeker zijn’.

Nog beter is het als het nog specifiek kan:

‘in juni 2008 mag nog maximaal 5% van de leerlingen onder het landelijk gemiddelde scoren op onzekerheid en aangenaam gedrag’.

Zo kan ook nauwkeurig worden nagegaan of gestelde doelen worden gehaald en kan het schoolsportprogramma eventueel aangepast worden. Het is namelijk niet vanzelfsprekend, dat sport bijdraagt aan sociale competentie. Dat hangt altijd af van de manier waarop sport wordt aangeboden. Een centrale rol daarin is weggelegd voor de sportdocent.

Enkele aanbevelingen voor ondersteunende organisaties van sportdocenten:

- werk de elementen en kenmerken die sociale competentie bevorderen verder uit en geef concreet aan wat dit betekent voor vakleerkrachten LO/sportdocenten
- doe vervolgonderzoek en kijk specifiek naar:
 - precieze werking en invloed van competentiebeleving, sportdocent en context van naschoolse sport
 - factoren als cultuur, teamsporten, tak van sport, verenigingssport

Expressies

FOTO: JARNO HILHORST

- of effecten opgaan in andere steden en voor andere school- en sportcontexten, bijvoorbeeld niet-aandachtswijken en platteland

- ontwikkel concrete sport- en bewegingsactiviteiten die specifiek gericht zijn op het bevorderen van sociale competentie (geen methodiek)
- ga na of er behoefte is aan bijscholingsmogelijkheden voor sportdocenten en trainer-coaches om gericht sociale competentie te bevorderen (ontwikkelen, bijscholen, coachen).

ALGEMENE EINDCONCLUSIE

Uit het onderzoek blijkt dat een schoolsportprogramma kan bijdragen aan de sportieve vaardigheden en de sociale competentie van kinderen. Sportdocenten kunnen hun schoolsportprogramma's afstemmen op een aantal specifieke kenmerken en dienen zich bewust te zijn van hun invloed op de ontwikkeling van sociale competentie bij kinderen. Organisaties die sportdocenten ondersteunen en betrokken zijn bij de ontwikkeling van (brede) scholen kunnen ook voortborduren op het onderzoek. Duidelijker moet namelijk nog worden welke specifieke elementen van het schoolsportprogramma zorgen voor welke specifieke effecten. Het streven is dat kinderen zo uiteindelijk meer mogelijkheden krijgen om op sociaal competente wijze deel te nemen aan de Nederlandse samenleving. Het gaat er inmiddels niet meer om of sport kan bijdragen aan sociale competentie. Wel gaat het nu om het benoemen van de precieze kenmerken/ voorwaarden waarin (naschoolse) schoolsport kan bijdragen aan de ontwikkeling van sociale competentie.

Het gehele wetenschappelijke onderzoeksrapport is te downloaden via www.nisb.nl onder producten school & sport.

Over de auteur

Jarno Hilhorst is werkzaam als onderzoeker/projectmedewerker bij Kennispraktijk Steenbergen - adviseert bedrijven, overheden en instellingen die zich beleidsmatig bezighouden met sport, bewegen en onderwijs (www.kennispraktijk.nl).

Bronvermelding:

Oenen, S. van & Hajer, F. (2001). *De school en het echte leven: leren binnen en buiten school*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

Correspondentie: j.hilhorst@kennispraktijk.nl